

**Verantwoordingsdocument
urennorm WEB en Europese
opleidingseisen opleiding Mbo-
Verpleegkundige**

**Vastgesteld door de ALV Btg ZWS op
1 december 2020**

Titel	:	Verantwoordingsdocument urennorm WEB en Europese opleidingseisen opleiding Mbo-Verpleegkundige
Project/Werkgroep	:	Voor vragen kunt u contact opnemen met: secretariaatbtgzws@mboraad.nl
Auteur(s)	:	- De vastgestelde versie d.d. maart 2019 is ontwikkeld door: Het Ministerie van OCW, het Ministerie van VWS, de MBO Raad en SBB in samenwerking met de Inspectie van het Onderwijs. - De geactualiseerde versie d.d. december 2020 is ontwikkeld door de MBO Raad/ btg ZWS.
MBO Raad	:	Tjaskermolenlaan 1 3447GE Woerden T: 0348 - 75 35 00 E: info@mboraad.nl I: www.mboraad.nl
Woerden	:	1 december 2020 vastgesteld door de ALV Btg ZWS
Versienummer	:	0.4, 25-6-2025

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Europese opleidingseisen gekoppeld aan wet BIG (algemeen)	5
2.1	Europese opleidingseisen– theoretisch onderwijs	6
2.2	Europese opleidingseisen– praktisch onderwijs	6
3	Verantwoording urennorm Europese opleidingseisen (gekoppeld aan wet BIG)	7
4	Urennorm WEB	8
4.1	Beroepsopleidende leerweg (bol)	8
4.2	Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	8
4.3	Begeleide onderwijstijd (BOT)	8
4.4	Beroepspraktijkvorming uren (BPV)	8
4.5	Voorwaarden afwijken urennorm WEB	9
5	Aandachtspunten verantwoording Europese opleidingseisen en WEB	10
6	Toezicht op de urennormen	11
7	Opleidingstrajecten met individuele vrijstellingen	12

1 Inleiding

In dit document staat beschreven hoe een onderwijsinstelling kan verantwoorden dat een opleiding Mbo-Verpleegkundige voldoet aan de urennorm WEB en de urennorm die staat in het bij de wet BIG¹ behorende Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011². De opleidingseisen die staan in het 'Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011' zijn gebaseerd op de opleidingseisen die staan in Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement³. Dit verantwoordingsdocument beschrijft hoe een onderwijsinstelling zowel aan de Nederlandse als Europese opleidingseisen kan voldoen voor de opleiding Mbo-Verpleegkundige.

De definities en het minimaal aantal uren van een onderwijsprogramma zoals die zijn beschreven in de WEB (BOT/BPV) en in de opleidingseisen gekoppeld aan de wet BIG (theoretisch/praktisch onderwijs), komen niet overeen. In het verantwoordingsdocument wordt daarom aan deze verschillende wettelijke eisen aandacht besteed.

Dit verantwoordingsdocument is bedoeld als handvat voor het vormgeven van de opleiding Mbo-Verpleegkundige. Het verantwoordingsdocument geeft de zienswijze op het voldoen aan de WEB en de Europese opleidingseisen gekoppeld aan de wet BIG weer. Het is de verantwoordelijkheid van iedere individuele onderwijsinstelling om de opleiding Mbo-Verpleegkundige op een goede manier vorm te geven en de uren te verantwoorden.

Het doel van de actualisatie van dit verantwoordingsdocument is de wijze van urenverantwoording van het mbo af te stemmen op die van het hbo. De bachelor Verpleegkunde verantwoordt de urennorm die gekoppeld is aan de wet BIG met behulp van EC (1 European Credit = 28 uur). In het opleidingsprofiel Bachelor Nursing 2020⁴ staat dat 240 EC (omgerekend zijn dit 240 X 28 uren = 6720 uur) nodig zijn om alle competenties van het opleidingsprofiel te behalen.

In dit onderhavige mbo verantwoordingsdocument staat beschreven hoe het mbo de urennorm die gekoppeld is aan de wet BIG op een vergelijkbare manier kan verantwoorden met behulp van de studielast van het onderwijsprogramma⁵. Daarnaast wordt tevens aangegeven hoe deze verantwoording gecombineerd kan worden met het verantwoorden van de urennorm vanuit de WEB.

¹ Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (wet BIG), Artikel 3, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006251/2020-07-01>

² Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0030267/2023-01-01>

³ Richtlijn 2005/36/EG, Artikel 31, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32005L0036> + Gedelegeerde richtlijn (EU) 2024/782 tot wijziging van Richtlijn 2005/36/EG, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400782

⁴ Bachelor Nursing 2020, Landelijk Overleg Opleidingen Verpleegkunde (LOOV), pagina 58, <https://www.venvn.nl/media/aadklpzc/opleidingsprofiel-bachelor-of-nursing-2020.pdf>

⁵ Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 7.2.7., <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007625/2020-09-01#Hoofdstuk7>

2 Europese opleidingseisen gekoppeld aan wet BIG (algemeen)

- De nominale studieduur voor de kwalificatie Mbo-Verpleegkundige is vastgesteld op 4 jaar. Dit besluit is gebaseerd op de in wet- en regelgeving geformuleerde opleidingseisen die staan in het bij de wet BIG⁶ behorende Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011⁷ en de Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement⁸, zie 'Verantwoordingsinformatie' behorende bij het kwalificatiedossier Mbo-Verpleegkundige, geldig vanaf 2020.
- In Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement is vastgelegd dat het nominale programma van een verpleegkundige opleiding minimaal dient te bestaan uit drie studiejaar, bestaande uit 4600 uur theoretisch en praktisch onderwijs, waarbij de duur van het theoretisch onderwijs ten minste een derde en die van het praktisch onderwijs ten minste de helft van de opleiding bedraagt. Deze normen zijn geïmplementeerd in het Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011, waarin is bepaald dat de opleiding moet bestaan uit ten minste 1535 uren theoretisch onderwijs en ten minste 2300 uren praktisch onderwijs. Het resterende aantal van 765 uren kan naar eigen inzicht van de onderwijsinstelling over praktisch en theoretisch onderwijs worden verdeeld. Deze regelgeving geldt voor de opleiding tot verpleegkundige, ongeacht of de opleiding in de bol, bbl of derde leerweg wordt aangeboden.
- Deze normen zijn *Europese* minimum eisen voor een nominaal opleidingsprogramma, waar op nationaal niveau ten minste aan voldaan moet worden. Het is mogelijk om meer uren onderwijs te geven, het is echter niet toegestaan om af te wijken van de urennorm door minder uren onderwijs te geven. Het is wel mogelijk individuele studenten onderwijsvrijstellingen te geven ten opzichte van dit nominale opleidingsprogramma indien zij al kennis, vaardigheden en/of inzichten bezitten die ze hebben opgedaan tijdens eerdere opleidingen en werkervaringen. Zie voor meer informatie hierover hoofdstuk 7, 'Opleidingstrajecten met individuele vrijstellingen'.
- In Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011⁹, artikel 3, staat dat een opleiding zowel theoretisch als praktisch onderwijs dient te omvatten dat: *"gericht is op het verwerven van kennis van en inzicht en vaardigheid in de volgende aspecten van de beroepsuitoefening van de verpleegkundige die betrekking hebben op het gebied van deskundigheid, bedoeld in artikel 33 van de wet:*
 - a. het afnemen van een anamnese;*
 - b. het onderkennen van dreigende of bestaande gezondheidsproblemen;*
 - c. het opstellen van een verpleegplan;*
 - d. het uitvoeren van de verpleegkundige zorg;*
 - e. het evalueren en vastleggen van de verpleegkundige zorg;*
 - f. de professionele ontwikkeling;*
 - g. het samenwerken met andere beroepsgroepen in de zorg;*
 - h. het bieden van goede kwaliteit van zorg."*

⁶ Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (wet BIG), Artikel 3, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006251/2020-07-01>

⁷ Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0030267/2023-01-01>

⁸ Richtlijn 2005/36/EG, Artikel 31, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32005L0036> + Gedelegeerde richtlijn (EU) 2024/782 tot wijziging van Richtlijn 2005/36/EG, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400782

⁹ Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0030267/2023-01-01>

2.1 Europese opleidingseisen– theoretisch onderwijs

In artikel 31 van Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement wordt theoretisch onderwijs als volgt omschreven: *“Onder theoretisch onderwijs wordt verstaan dat deel van de opleiding in de verpleegkunde waar de leerling-verpleger de kennis, het inzicht en de bekwaamheid verwerft die nodig zijn om de algemene verpleegkundige verzorging te plannen, te verstrekken en te beoordelen. Deze opleiding wordt gegeven door docenten in de verpleegkunde en andere bevoegde personen, en vindt plaats in scholen voor verpleegkunde en andere door de opleidingsinstelling gekozen plaatsen waar onderwijs wordt gegeven.”* Deze omschrijving biedt ruimte om theoretisch onderwijs op diverse manieren vorm te geven.

2.2 Europese opleidingseisen– praktisch onderwijs

In artikel 31 van Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement wordt praktisch onderwijs als volgt omschreven: *“Onder klinisch onderwijs wordt verstaan dat deel van de opleiding in de verpleegkunde waar de leerling-verpleger in teamverband en in rechtstreeks contact met een gezonde persoon of patiënt en/of een gemeenschap op grond van verworven kennis en bekwaamheid de vereiste algemene verpleegkundige verzorging leert plannen, verstrekken en beoordelen. De leerling-verpleger leert niet alleen in teamverband werken, maar ook als teamleider op te treden en zich bezig te houden met de organisatie van de algemene verpleegkundige verzorging, waaronder de gezondheidseducatie voor individuele personen en kleine groepen binnen de instelling voor gezondheidszorg of in de gemeenschap.”* Deze omschrijving biedt ruimte om praktisch onderwijs op diverse manieren vorm te geven.

3 Verantwoording urennorm Europese opleidingseisen (gekoppeld aan wet BIG)

- Het uitgangspunt bij de urenverantwoording van een opleiding Mbo-Verpleegkundige in de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) is een studielast van ten minste 1600 (40 studieweken x 40 klokuren per studieweek) klokuren per jaar¹⁰. Door de combinatie van Nederlandse en Europese opleidingseisen ligt het voor de hand dat deze opleiding wordt geprogrammeerd in nominaal 4 studiejaar¹¹, de opleiding omvat dan minimaal 4 x 1600 = 6400 klokuren.
- In het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB is bepaald dat generieke examenonderdelen, namelijk Nederlandse taal, Engels, rekenen en loopbaan en burgerschap, en keuzedelen onderdeel van de mbo-opleiding zijn. Als deze generieke vakken (Nederlandse taal, Engels, rekenen en loopbaan en burgerschap) en keuzedelen gekoppeld zijn aan het verwerven van kennis, inzicht en/of vaardigheid gericht op de beroepsuitoefening van de verpleegkundige, is het mogelijk om deze generieke examenonderdelen en keuzedelen mee te tellen voor bij verantwoording van urennorm van die gekoppeld is aan de wet BIG. Als deze onderdelen van de opleiding niet beroepsgericht worden ingevuld, dient de studielast die hieraan wordt besteed bij de urenverantwoording afgetrokken te worden van de totale studielast. Na aftrek van deze uren dient de opleiding nog te voldoen aan de eis van de Europese richtlijn en het bij wet BIG behorende Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011, in totaal minimaal 4600 uur theoretisch en praktisch onderwijs.
- De onderwijsinstellingen dienen de 4600 uur theoretisch en praktisch onderwijs (waarvan ten minste 1535 uren theoretisch onderwijs en ten minste 2300 uren praktisch onderwijs) die staan in de Europese opleidingseisen (gekoppeld aan wet BIG) te verantwoorden. De studielast die besteed wordt aan het verwerven van kennis, inzicht en/of vaardigheid gericht op de beroepsuitoefening van de verpleegkundige, dient daarom in de verantwoording verdeeld te worden over theoretisch en praktisch onderwijs. De beschrijving van theoretisch en praktisch onderwijs in artikel 31 van Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement biedt ruimte om beide vormen van onderwijs op diverse manieren vorm te geven en te verdelen, zie hoofdstuk 2 van dit document.
- Het is de verantwoordelijkheid van een onderwijsinstelling om te verantwoorden hoe aan de wettelijke urennorm die is gekoppeld aan de wet BIG wordt voldaan. Deze verantwoording kan plaatsvinden in het OER of in een apart document waarnaar wordt verwezen in het OER.

¹⁰ Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 7.2.7. Inrichting beroepsopleidingen, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007625/2020-09-01#Hoofdstuk7>

¹¹ Mbo-opleidingen op niveau 4 duren drie jaar. Een aantal opleidingen mag vier jaar duren omdat dat door de aard van de opleiding noodzakelijk is. Zie Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 7.2.4a. Studieduur opleidingen.

4 Urennorm WEB

In de WEB wordt het onderscheid gemaakt in begeleide onderwijstijd (bot), beroepspraktijkvorming (bpv) en studielast. Volgens de WEB heeft een voltijdse beroepsopleiding in de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) een studielast van ten minste 1600 klokuren per jaar¹².

De nominale studieduur voor de kwalificatie Mbo-Verpleegkundige is vastgesteld op 4 jaar. Dit besluit is gebaseerd op de in wet- en regelgeving geformuleerde opleidingseisen (wet BIG/Europese Richtlijn), zie 'Verantwoordingsinformatie' behorende bij het kwalificatiedossier Mbo-Verpleegkundige, geldig vanaf 2020. Dit is wettelijk vastgelegd, zie WEB, artikel 7.2.4a, vierde lid¹³.

4.1 Beroepsopleidende leerweg (bol)

Bij een nominaal opleidingsprogrammering van vier jaar betekent dit volgens de WEB dat de totale opleiding in de bol minimaal 1350 uur bpv, minimaal 2350 uur bot en nog minimaal 300 uur bpv of bot die naar eigen inzicht van de onderwijsinstelling ingevuld kunnen worden, bevat. In het eerste jaar moet het onderwijsprogramma minimaal 700 uur begeleide onderwijstijd kennen (WEB, Artikel 7.2.7). De keuzedeelverplichting voor de opleiding Mbo-Verpleegkundige komt neer op een totale studielast van 960 klokuren (dat kan bijvoorbeeld ingevuld worden door 4 keuzedelen van 240 klokuren).

4.2 Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)

In de bbl dient er volgens de WEB 850 uur onderwijs per jaar te worden gegeven, waarvan 200 uur begeleide onderwijstijd, 610 uur beroepspraktijkvorming en nog 40 uur bot of bpv die naar eigen inzicht van de onderwijsinstelling ingevuld kunnen worden.

4.3 Begeleide onderwijstijd (BOT)

De Inspectie van het Onderwijs geeft op haar website het volgende aan: "om van begeleide onderwijstijd te spreken moet er sprake zijn van adequate begeleiding. Met begeleide onderwijsuren wordt bedoeld: klokuren waarin onderwijs wordt gegeven onder verantwoordelijkheid en met actieve betrokkenheid van onderwijspersoneel".¹⁴

4.4 Beroepspraktijkvorming uren (BPV)

De uren voor de beroepspraktijkvorming dient de student te lopen bij een door SBB erkend leerbedrijf met een bpv-overeenkomst.

¹² Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 7.2.7. Inrichting beroepsopleidingen, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007625/2020-09-01#Hoofdstuk7>

¹³ Mbo-opleidingen op niveau 4 duren drie jaar. Een aantal opleidingen mag vier jaar duren omdat dat door de aard van de opleiding noodzakelijk is. Zie Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 7.2.4a. Studieduur opleidingen, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007625#Hoofdstuk7>

¹⁴ Inspectie van onderwijs, onderwijstijd: <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijstijd/onderwijstijd-in-het-middelbaar-beroepsonderwijs>

4.5 Voorwaarden afwijken urennorm WEB

De WEB geeft aan dat, indien er voldaan wordt aan een aantal voorwaarden, afgeweken mag worden van de urennorm in het onderwijsprogramma bol /bbl. In de WEB (artikel 7.2.7, derde lid) staat: *“Het bevoegd gezag kan een onderwijsprogramma verzorgen dat minder uren omvat dan de onder a tot en met d genoemde aantallen mits de opleiding aantoonbaar van voldoende kwaliteit is. In het geval het onderwijsprogramma minder uren omvat, legt het bevoegd gezag hierover verantwoording af in het bestuursverslag, bedoeld in artikel 2.5.4 dan wel, bij toepassing van artikel 1.4.1, eerste lid, in het verslag, bedoeld in artikel 1.4.1, derde lid.”*

Let op: Het is niet toegestaan om af te wijken van de nominale urennorm die staat in het bij de wet BIG behorende Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011 en in Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement.

5 Aandachtspunten verantwoording Europese opleidingseisen en WEB

Er zijn een aantal aandachtspunten met betrekking tot de Europese opleidingseisen die zijn gekoppeld aan de wet BIG in relatie tot de WEB:

- De definities van BOT en BPV die staan in de WEB komen niet overeen met de definities van theoretisch en praktisch onderwijs die staan in het bij de wet BIG behorende Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011 en in Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement.
- De urennorm die is gekoppeld aan de wet BIG en die staan in de WEB zijn minimale urennormen (zie tabel 1 en 2). Het staat onderwijsinstellingen vrij om studenten meer onderwijs te geven.
- Het staat de onderwijsinstellingen vrij, om naar eigen inzicht en ervaring, het onderwijs vorm te geven op een kwalitatief goede manier. De MBO Raad heeft eerder in de nota onderwijstijd handvatten en aanwijzingen gegeven hoe er met de urennorm uit de WEB omgegaan kan worden¹⁵. Het is belangrijk om op te merken dat het volgens de WEB mogelijk is om af te wijken van de urennorm voor bot en bpv. Het is niet toegestaan om af te wijken van de nominale urennorm die staat in het bij de wet BIG behorende Besluit opleidingseisen verpleegkundige 2011 en in Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement.
- Voor een opleiding die is vormgegeven op basis van de derde leerweg, geldt geen urennorm van de WEB. De urennorm gekoppeld aan de wet BIG geldt onverkort wel.

Tabel 1 Urennorm Europese opleidingseisen gekoppeld aan wet BIG

Soort onderwijs	Theoretisch onderwijs	Praktisch onderwijs	Theoretisch en/of praktisch onderwijs	Totaal theoretisch en praktisch onderwijs
Aantal klokuren	1535 uur	2300 uur	765 uur	4600 uur ¹⁶

Tabel 2 Urennorm WEB voor 4-jarige bekostigde opleiding

Soort opleiding	BOT	BPV	BOT of BPV	Norm begeleide onderwijsuren	Totale studielast
4- jarige BOL opleiding	Minimaal 2350 uur, minimaal 700 uur in 1 ^e leerjaar	Minimaal 1350 uur	300 uur	Minimaal 4000 uur	Minimaal 6400 (4 x 1600) uur
4- jarige BBL opleiding	Minimaal 800 uur	Minimaal 2440 uur	160 uur	Minimaal 3400 uur	Minimaal 6400 (4 x 1600) ¹⁷ uur

¹⁵MBO Raad, Thema's, Onderwijstijd, <https://www.mбораad.nl/themas/onderwijstijd>

¹⁶ Richtlijn 2005/36/EG, Artikel 31, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32005L0036> + Gedelegeerde richtlijn (EU) 2024/782 tot wijziging van Richtlijn 2005/36/EG, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400782

¹⁷ Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 7.2.7. Inrichting beroepsopleidingen, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007625/2020-09-01#Hoofdstuk7>

6 Toezicht op de urennormen

Het uitgangspunt voor de inspectie is de vraag of de opleiding kwaliteit levert¹⁸. De inspectie beschouwt de onderwijstijd daarbij als één van de kwaliteitsindicatoren. Onderwijsinstellingen moeten kunnen verantwoorden op welke wijze zij voldoen aan de betreffende urennormen. Voor de urennorm die gekoppeld is aan de wet BIG geldt dat daar op dezelfde wijze toezicht op wordt gehouden als op de urennorm van de WEB.

Bij een aanvraag voor een diploma erkenning van een opleiding worden zowel de urennorm uit de WEB als de urennorm die gekoppeld is aan de wet BIG meegenomen. Bij een aanvraag voor de derde leerweg is alleen de urennorm die gekoppeld is aan de wet BIG van toepassing. De onderwijsinstelling moet zich kunnen verantwoorden over de aan te bieden uren theoretisch en praktisch onderwijs zoals gekoppeld aan de wet BIG.

¹⁸ <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijstijd/onderwijstijd-in-het-middelbaar-beroepsonderwijs>
<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/middelbaar-beroepsonderwijs/toezicht-mbo/vierjaarlijks-onderzoek-mbo>

7 Opleidingstrajecten met individuele vrijstellingen

Het nominale programma voor de opleiding Mbo-Verpleegkunde dient te voldoen aan de normen zoals gesteld in WEB en Europese opleidingseisen gekoppeld aan de wet BIG. Er mogen vooraf op individuele basis vrijstellingen gegeven worden. Iedere individuele student, die hiervoor in aanmerking denkt te komen, vraagt hiervoor toestemming bij het bevoegd gezag van de school. De instelling verantwoordt het besluit en legt dit vast per individuele student ¹⁹.

De MBO Raad heeft servicedocumenten ontwikkeld voor doorstroommogelijkheden naar een opleiding Mbo-Verpleegkundige voor studenten die in het bezit zijn van een diploma voor Verzorgende-IG, de combi-opleiding Verzorgende-IG / Maatschappelijke zorg niveau 3, Maatschappelijke zorg op niveau 3 en Maatschappelijke zorg op niveau 4.²⁰

In de 'Handreiking verkorting van bekostigde mbo-opleidingen' van Kennispunt MBO staat informatie over ruimte in wet- en regelgeving voor verkorting van de duur van een bekostigde opleiding. Deze informatie is bedoeld voor mbo-scholen die met verkorte opleidingstrajecten maatwerk willen bieden aan studenten²¹.

¹⁹ <https://onderwijsenexaminering.nl/publicaties/handreiking-verkorting-van-bekostigde-mbo-opleidingen/>

²⁰ <https://www.mбораad.nl/publicaties/servicedocumenten-doorstroom-naar-mbo-verpleegkundige>

²¹ <https://onderwijsenexaminering.nl/publicaties/handreiking-verkorting-van-bekostigde-mbo-opleidingen/>

